

מינוי לקרבן פסח – בוגרים וקטנים

א. הפסח אינו נאכל אלא למינוי

ב. פעולת המינוי על קרבן פסח

ג. קטן בקרבן פסח

1. גיל מינימאלי של קטן

2. חבורה של קטנים

3. יתום שיש לו אפוטרופוסים, ואב שמביא ושוחט על בנו

4. זירוז קטנים במצות קרבן פסח

ד. מינוי והשתתפות של קטן בקרבן פסח

ה. חינוך קטן למצוות מצה

ו. סיכום

קרבן הפסח הוא ביסודו קרבן משפחתי: "שה לבית אבות שה לבית". אם אין מספיק משתתפים מבני הבית אזי מצרפים שכנים וקרובים. הצירוף של אנשים שונים נקרא מינוי, וכל המנויים הם נקראים בני חבורה. מה היא פעולת המינוי, ובמה בא לידי ביטוי מינויו של קטן בקרבן הפסח המשפחתי?

א. הפסח אינו נאכל אלא למינוי

בפסוקי התורה מופיע הצו להתאגד ולהתחבר כחבורה אחת סביב קרבן הפסח (שמות יב, ג-ד):

דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות, שה לבית. ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשת איש לפי אכלו תכסו על השה.

הפנייה הראשונה היא להתאגד סביב שה שמיועד לכל בית האב. בית האב מכיל מספר משפחות (פסיקתא זוטרית, שמות יב, ג):

"לבית אבות" – אלו משפחות, כענין שנאמר "למשפחותם לבית אבותם" (כמדובר א, ב). מנין שאם היה עשר משפחות לבית אב אחד שיוצאים בפסח אחד? תלמוד לומר "שה לבית".

אם אי אפשר מסיבות שונות להתאגד עם כל בית האב, אזי החובה מוטלת על משפחה בודדת להתאגד סביב הקרבן. ואם אין מספיק בני משפחה שיתאגדו סביב קרבן, יש לצרף שכנים (אונקלוס שמות יב, ד):

ואם זעיר ביתא מלאתמנאה על אמרא ויסב הוא ושיבביה דקריב לביתיה במנין נפשתיא גבר לפום מיכליה תתמנון על אמרא.

תנאים חלקו בשאלה מי הם השכנים המדוברים, והאם הלכה זו נאמרה גם בפסח דורות (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות יב, ד):

”ושכנו” – בן בגבג אומר: שומע אני שכינו שבשדות. שכינו שבגגות מניין? תלמוד לומר: ”הקרוב”. הקרוב ”אל ביתו” פתח אל פתח.

רבי אומר שלשתן נאמרו: שכינות – זה שכינו שבשדות, ”שכינו” זה שכינו שבגגות, ”הקרוב” זה הקרוב אל ביתו סמוך לפתח.

פסח מצרים ”שכינו קרוב לביתו”, ואין פסח דורות ”שכינו קרוב לביתו”. ר’ שמעון אומר: אף פסח דורות ”שכינו קרוב לביתו”. וכל כך לא דברה תורה אלא מפני דרכי שלום. שלא יהא אדם מניח אוהבו ושכינו מכיריו ומיודעיו ואחד מבני עירו, והולך ועושה פסח אצל אחרים. שנאמר: ”טוב שכן קרוב מאח רחוק” (משלי כז, י).

החיבור של המעגלים הקרובים ביותר – משפחה או שכנים ומכירים, סביב אותו קרבן הוא מהותי ומשמעותי. המסר בדברי ר’ שמעון הוא שעדיף להתאגד ולהתחבר לשכן ולא ללכת ולהצטרף לקרוב משפחה שגרה רחוק.¹

ההתאגדות של משפחה או חבורה סביב קרבן פסח אחד נקראת מינוי. החבורה שמתגבשת מננית על הקרבן, ויוצרת מחויבות אישית וקבוצתית ביחס לשחיטתו ואכילתו. כך הודגש במשנה (זבחים ה, ח):

הפסח אינו נאכל אלא בלילה, ואינו נאכל אלא עד חצות, ואינו נאכל אלא למנויו, ואינו נאכל אלא צלי.

ובמשנה (פסחים ה, ג) נאמר:

שחטו שלא לאוכליו, ושלא למנויו, לערלים, ולטמאים – פסול.

לאוכליו ושלא לאוכליו, למנויו ושלא למנויו, למולים ולערלים, לטמאים ולטהורים – כשר.²

ובמשנה (פסחים ו, ו) נאמר:

1. המחלוקת בשאלה האם ציווי זה נוהג גם בפסח דורות מופיעה גם בתוספתא פסחים ח, וז. בענין זה ראה: מו”ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא, מנחת אברהם ג, עמ’ 17-18. על הערך בהתכנסות של שכנים – חבורה באכילת קרבן פסח, ראה: הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק, משך חכמה ויקרא כג, כא; הרב ישראל אריאל, מחזור המקדש – פסח, עמ’ 55; הרב משה צבי נריה, נר למאור – הגדה של פסח, עמ’ 40-41.

2. כך פסק הרמב”ם הל’ קרבן פסח ב, ה.

שחטו שלא לאוכליו, ושלא למנוייו, לערלין, ולטמאין – חייב.
לאוכליו ושלא לאוכליו, למנוייו ושלא למנוייו, למולין ולערלין, לטהורים ולטמאים
– פטור.

שתי המשניות קשורות זו לזו. מאחר שקרבן פסח שנשחט שלא למנוייו פסול, הרי שהשוחט
חייב חטאת אם שחט בשבת בשוגג.

החובה להתמנות נלמדה מפסוק (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, שמות יב, ד):

”במכסת” – אין במכסת אלא במינוין. וכן הוא אומר: ”ומכסם לה’ שנים ושלושים
נפש” (במדבר לא, מ). יכול מצוה לשחטו למנויו, ואם שחטו שלא למנויו עבר על
מצוה והוא כשר? תלמוד לומר: ”מכסת” תכוסו” שנה עליו הכתוב לפסול.³

העובדה שהדרישה להתמנות חזרה פעמיים בפסוקים אלה, מלמדת על כך שאם לא התמנו
על הקרבן, הקרבן פסול.⁴

הרמב”ם (מורה הנבוכים ג, מו) הסביר מה המטרה בחובה להתמנות על קרבן הפסח:

היותו בלתי נאכל אלא למנויו, הוא לזרז ללוקחו, ושלא ישען כל אחד על אהבו
ועל קרובו ועל מי שנודמן ולא ירגיש בו מתחלת הזמן.

המטרה היא להתכונן ולהתארגן מראש לקראת השחיטה והאכילה של קרבן הפסח,
שההצטרפות לחבורה לא תהיה מקרית ומזדמנת אלא מאורגנת ומתוכננת מראש. העובדה
שאדם מודע לכך שהוא חלק מחבורה, ומי נמצא איתו בחבורה היא משמעותית והיא חלק
מההכנות לקראת קיום המצווה.

ב. פעולת המינוי על קרבן פסח

על קרבן אחד נמנים מספר אנשים. הקרבן עולה כסף וכל מי שבחבורה בודאי משתתף
ברכישת הקרבן. בעקבות עסקאות שונות הקשורות לרכישת הקרבן יש דיון האם המעות

---

3. דרשה זו מופיעה גם בבבלי פסחים סא ע”א, ופסחים עח ע”ב שם נאמר: ”שנה עליו הכתוב לעכב”.
4. אמנם במדרש ההלכה משמע שאין איסור לאכול פסח שלא למנוייו. בספרא (ויקרא, פרשת צו פרשה
ט סוף פרק יג) נאמר: ”כל טהור יאכל בשר” (ויקרא ז, יט). מה תלמוד לומר? לפי שנאמר ’ודם זבחיך
ישפך על מזבח ה’ אלהיך והבשר תאכל’ (דברים יב, כז). יכול לא יאכלו אלא בעליו? קל וחומר לפסח?
לכך נאמר ’כל טהור יאכל בשר’.” בפירוש המיוחס לר”ש כתב שמכאן משמע שקדשים קלים מותרים
לכל, וכך גם קרבן פסח: ”ומעתה אם אוכל מפסח חברו לית לן בה... שהרי לא מצינו עליו לא לאו
ולא עשה”. ראה הרב עזריה אריאל, ”אכילת פסח שלא למנוייו”, שערי היכל – פסחים, חלק ב,
מערכה קלה, שהאריך בביאור שיטה זו, ובדברי הרמב”ם שלא הזכיר במפורש (הל’ קרבן פסח ב, א)
שאסור למי שאינו מנוי לאכול מקרבן הפסח.

קודש או לא.⁵ מדברי רש"י ניתן להבין שהתשלום הממוני עבור השתתפות בקרבן זהה להגדרת פעולת המינוי. כך הסביר רש"י את דברי המשנה: "אין הפסח נאכל אלא למינויו" (זבחים נו ע"ב): "למנויו – שנמנו בדמי לקיחתו, כדכתיב: 'לפי אכלו תכוסו' " (שם).⁶ על דברי רש"י אלו כתב הרב יצחק זאב סולוביצ'יק (חידושי הגרי"ז עמ' נב; חידושים לזבחים נו ע"ב):

נראה הביאור בדברי רש"י דרצה לומר בזה דעיקר הדין של המנויים האמור בפסח הוא שיהיה לו חלק בהקרבתו בקנין ממון, שיהא שלו לאכילת בשר, וזהו שכתב שנמנו בדמי לקיחתו, דהיינו שיהיה שלו בקנין ממון... והיינו משום דבשאר קרבנות איכא רק דינא שיהא שלו לכפרה, ובפסח מלבד הדין בעלים של כפרה, בעינן גם כן שיהא שלו בקנין ממון, שיהא הוא הבעלים שלו לענין אכילה, וזה הוא הדין של "תכוסו". ועין בקידושין מב ע"א דמהך קרא: ד"איש לפי אכלו תכוסו" גמרינן לענין זכיה דאיש זוכה ואין הקטן זוכה. הרי להדיא דבהך קרא דתכוסו נאמר גם דיני זכיה של קנין ממון. וכן מבואר במכילתא (דרבי שמעון בר יוחאי, שמות יב, כא) דמהך קרא ד"משכו וקחו לכם" האמור גבי פסח ילפינן דבהמה דקה נקנית במשיכה (ירושלמי קידושין א, ד). והיינו משום דבעיקר הדין של מינוי האמור בפסח נאמר בזה שיהיה שלו גם לענין ממוניה שיוכל לאכול ממנו ולא רק שיהיה בעליו לענין כפרה.⁷

אך נראה שאין הכרח להסביר כך את דברי רש"י. ההשתתפות הכספית של בני החבורה בקרבן נובעת מכך שהקרבת עולה כסף וממילא כל אחד משלם עבור חלקו. דרך זו היא אמנם ביטוי משמעותי לכך שכל מי שהשתתף ברכישת הקרבן הוא בחבורה של הקרבן, אך אין זאת הדרך היחידה. כך נאמר בהמשכה של אותה מכילתא:

"משכו" מי שיש לו. "וקחו" מי שאין לו.

ובאופן ברור יותר בפסיקתא זוטרותא (שמות יב, כא):

"משכו" – מי שיש לו צאן בעדרו. "וקחו" – מי שאין לו יקנה בדמים.

5. משנה פסחים ט, ז; תוספתא פסחים ז, ח; ט, יב"ז, כ; ירושלמי פסחים ח, ג; ט, ו-ז; בבלי פסחים פט ע"ב-צ ע"א.

6. כך משמע גם מרש"י בפסחים ס ע"ב ד"ה הכי; פסחים סב ע"ב ד"ה אי אפשר; פסחים ע ע"ב ד"ה מנא. גם בפסקי תוספות (קידושין פרק ב אות פ) כתב: "זכיה וקנינא בעי בהמנאת פסח ולא סגי בדיבור בעלמא".

7. הגרי"ז האריך שם להוכיח שכך גם עולה מדברי התוספות. ראה עוד בענין זה שמינוי הוא קנין: חזון איש או"ח סימן קכד ס"ק ה [השני]; הרב נתן געשטטנר, שו"ת להורות נתן חלק א סימן כד. ראה עוד: הרב חיים סולוביצ'יק מבריסק, הל' קרבן פסח ב, ו שהבחין בין מינוי בקרבן פסח לבין בעלים על קרבן פסח; הרא"ם שך, אבי עזרי, הל' קרבן פסח ה, ז, וכן ו, א.

אם לאדם יש צאן משלו הוא לא צריך לרכוש מאחר והוא אף יכול להזמין אחרים ללא כל תשלום להיות יחד איתו בקרבן. מה שחשוב הוא שיהיה מספר מתאים של משתתפים בקרבן על מנת שהוא ייכלל בשלמותו ולא יישאר נותר.⁸ כאמור לעיל החבורה שמתגבשת סביב הקרבן, יוצרת מחויבות אישית וקבוצתית ביחס לשחיטתו ואכילתו. יש דרכים אין לפרוש מהחבורה ובאיזה שלב, אך אין הכרח לומר שהשתתפות הכספית היא זו שיוצרת את החיבור של בני החבורה ושלכל אחד מבני החבורה חייב להיות קנין ממוני אישי בקרבן. ההסכמה של החבורה להיות ביחד סביב אותו קרבן מספיקה.⁹

ג. קטן בקרבן פסח

שוחטים קרבן פסח על קטן. להלן מספר מקורות בהם נזכר מקומו של קטן בקרבן פסח.¹⁰

1. גיל מינימלי של קטן

במכילתא (דברי שמעון בר יוחאי, שמות יב, ד) נאמר:

”איש” אין לי אלא איש. מניין לרבות את האשה ואת הקטן? תלמוד לומר ”נפשות”.
אם כן למה נאמר ”איש”? מה איש שיכול לאכול כזית אף קטן שיכול לאכול כזית.

ר' יהודה אומר: מה ”איש” שיודע הפרש אכילה, אף קטן היודע הפרש אכילה. איזו היא הפרשת אכילה? כל שנותנין לו אבן וזורקו אגוז ונוטלו.

דברי תנא קמא ור' יהודה מובאים גם בתוספתא (חגיגה א, ב) ובגמרא (סוכה מב ע”א – ע”ב) בסוגיה העוסקת בשאלה מאיזה שלב יש חובה על אב לחנך קטן למצוות:

יכול לאכול כזית צלי – שוחטין עליו את הפסח, שנאמר ”איש לפי אכלו” (שמות יב, ד).

רבי יהודה אומר: עד שיכול לברר אכילה. כיצד? נותנין לו צרור וזורקו, אגוז ונוטלו.¹¹

8. כמה מתמנים על קרבן אחד, ראה: הרב ישראל אריאל, מחזור המקדש – פסח, עמ' 49-50.

9. ראה בדבריו על התוספות: הרב צבי פסח פרנק, מקראי קדש-פסח, א, עמ' מט שכתב ”דמוני על הפסח אין צריך שיוציא בשפתיו דוקא”.

10. בענין זה עסק בהרחבה: הרב עזריה אריאל, ”קטן בפסח”, שערי היכל – פסחים, חלק ב, מערכה קלא.

11. הרב שאול ישראלי, ”חינוך למצוות”, עמוד הימיני, ס' נד, בירר את הגדרים השונים של חינוך קטן במצוות שונות. לפיו יש מצוות שחובת החינוך מתחילה גם כאשר הקטן איננו מבין את תוכן המצווה אבל מסוגל לבצע את מעשה המצווה: ”החיוב מתחיל באמת גם כשהילד אינו מבין והוא מטעם השפעת המצווה שלא מדעת והכרה”. הרב ישראלי לא עסק שם בגיל קטן בהקשר של קרבן פסח.

לפי תנא קמא, הקריטריון הוא היכולת הפיזית לאכול כזית צלי,¹² ולפי ר' יהודה אין זה מספיק, אלא יש לבדוק שיש לקטן הבנה כלשהי. הבדיקה היא האם הוא יודע להבחין בין דבר חסר ערך כמו צרור, אבן, לעומת דבר בעל משמעות, אגוז. בדיקה שכזו על מנת לדעת האם קטן מבין או לא, נזכרת בהקשר של מתן גט לקטנה (גיטין סד ע"ב), קידושי קטנה ע"י אמה או אחיה (גיטין סה ע"א), וקנין של קטן (ירושלמי עירובין ז, ו; ירושלמי גיטין ה, ט).¹³ ברור אם כן, שקטן אוכל קרבן פסח, הדיון כאן הוא בשאלה מאיזה שלב בקטנותו יש להאכילו קרבן פסח.

2. חבורה של קטנים

במשנה (פסחים ח, ז) ובתוספתא (פסחים ח, ו) נאמר:

ואין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים.

בגמרא (פסחים צא ע"א-ע"ב) מוסבר באיזה אופן אסור ומה הטעם: "קטנים ועבדים - משום פריצותא". אמנם, יחד עם אחרים, כך שאין חשש שתהיה פריצות, קטנים אוכלים קרבן פסח.

3. יתום שיש לו אפוטרופוסים, ואב שמביא ושוחט על בנו

במשנה (פסחים ח, א) נאמר:

יתום ששחטו עליו אפוטרופסין יאכל במקום שהוא רוצה.

בגמרא (פסחים פח ע"א) נאמר על כך:

שמעת מינה: יש ברירה! - אמר רבי זירא: "שה לבית" מכל מקום.

12. התוספות (שם ד"ה יכול) כתב שההגדרה היא "יכול לאכול כזית צלי" נובעת בגלל שיש קטן שיכול לאכול אוכל מבושל אך הוא איננו יכול עדין לאכול צלי, ולכן "משערין בצלי לפי שדינו של פסח צלי".

13. הרי"ד סולובייצ'יק (רשימות שיעורים סוכה שם) הסביר ש"יסוד המחלוקת בין רבי יהודה ורבנן הוא בעיקר הדין של מנוי על הפסח. ר' יהודה סובר שכדי לחנך אותו בפסח צריכים לחנך אותו גם במנוי על הפסח, שהוא דין באכילת פסח, ומצינו בדיני קנין שיעור בקטן שאם יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח במטלטלין (פכ"ט ממכירה הל"ו), ומשום כך סבירא ליה לר' יהודה שבכדי למנות קטן על פסח צריך להיות בר מקח וממכר היודע בטיב קנינים, כי מנוי הוא חלות קנין ואם לא כן אינו בר מנוי. שיטת תנא קמא היא שקטן נמנה בכל מקום כי מנוי על הפסח אינו זקוק למעשה קנין - אלא לדבור בעלמא - וקטן נמנה גם בלי ידיעת טיב מקח וממכר". אכן הבדיקה שהציע רבי יהודה קשורה למעמד של קטן בעניני משא ומתן, אך אין הוכחה מדברי ר' יהודה במקומות אחרים שהוא סבר שפעולת המינוי על קרבן הפסח היא חלות קנין. כאמור, בדיקה זו מלמדת שלקטן יש הבנה כלשהי והיא אכן דומה לדרישה בעניני משא ומתן, אך אין זה מפני שבקרבן פסח יש חלות קנין.

שאלת הגמרא היא מכאן שיש ברירה - "שהוברר שבזה נתרצה בשעת שחיטה אילו הודיעוהו" (רש"י), ועל כך השיב ר' זירא: "שה לבית" (שמות יב, ד). רש"י הסביר שמהפסוק "שה לבית" לומדים שה"איש בעל הבית יקחנו לכל בני ביתו, ואין צריך דעתו".

4. זירוז קטנים במצות קרבן פסח

במשנה (פסחים ח, ג) נאמר:

האומר לבניו הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכם ראשון לירושלם, כיון שהכניס הראשון ראשו ורובו, זכה בחלקו ומזכה את אחיו עמו.

בגמרא (פסחים פט ע"א) נאמר:

אמר רבי יוחנן: כדי לזרזו במצות קאמר... תניא נמי הכי: מעשה וקדמו בנות לבנים, ונמצא בנות זריזות ובנים שפלים.

האב מציע מעין תחרות בין הילדים כדי לחנך ולזרז אותם במצוות. יושם לב שכאן נאמר בנים ובנות, ולא נאמר קטן וקטנה, וניתן להבין שמדובר בבנים ובנות גדולים.¹⁴

ד. מינוי והשתתפות של קטן בקרבן פסח

האם על האב למנות את הקטן על קרבן הפסח? בפסוקי התורה בולט שקרבן הפסח הוא במסגרת המשפחה:

דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות, שה לבית. ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשת איש לפי אכלו תכסו על השה. (שמות יב, ג"ד)

ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אלהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתכם ושחטו הפסח (שמות יב, כא)

14. היה מקום להוכיח שקטנים חייבים בקרבן פסח מהשאלה במסגרת מה נשתנה: "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי?" (משנה פסחים י, ד). על פי פשט המשנה האב הוא זה ששואל שאלות אלו, ומהעובדה שהקושיה נאמרת בלשון רבים: "אנו אוכלין" ניתן להבין שגם הקטנים - ובודאי אלו שמסוגלים לאכול צלי, אוכלים גם כן קרבן פסח, ובודאי כך גם אם הקטן בעצמו שואל קושיות אלו. אך אין הכרח להסביר שהעובדה שקושיות אלו נאמרות בלשון רבים, היא הוכחה לכך שקטנים אוכלים. בגמרא (פסחים קטז ע"א) מוצגת הקושיה על הטיבולים כך: "בכל הלילות אין אנו חייבין לטבל אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים. מתקיף לה רב ספרא: חיובא לדרדקי? אלא אמר רב ספרא, הכי קתני: אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים". רב ספרא שאל וכי הטיבול שתי פעמים שאנו עושים הוא חובה על תינוקות? ולכן מציע רב ספרא נוסח אחר לשאלה. מכאן שיתכן ושאלה זו משקפת מה הגדולים עושים אך איננה מבטאת חובה של קטנים. מי שואל קרבן פסח ראה בספרי: "השינויים בליל הסדר ושאלות 'מה נשתנה' בארץ ובגלות", מועדי יהודה וישראל, עמ' 363-384.

בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו (שמות יב, מו)

הקרבת נעשה במסגרת בית אב או משפחה. אם אין כמות מספיקה של אוכלים במסגרת המשפחה אזי יש לצרף או להצטרף לשכנים או לאחרים.

בדברים להלן נבקש לטעון שילדים קטנים מבני המשפחה הם חלק בלתי נפרד מהקרבת. כיון שכך נראה שאין צורך למנותם באופן מיוחד. העובדה שהם חלק מהמשפחה היא כשלעצמה חבורה. הם "בית אבות", הם "משפחותיכם". על האב לקחת בחשבון את השתתפותם בקרבן, אך אין צורך לעשות פעולה נוספת. כאמור לעיל, אין צורך בפעולה ממונית על מנת להשתתף בקרבן ולהיות מנוי. כשהאב ממנה את ילדיו על הקרבן, עצם העובדה שהוא מיעד צאן מעדרו לקרבן, או שהוא קונה צאן לקרבן בשביל המשפחה, אזי ברור שבני המשפחה הם חלק מהקרבת. אמנם, בני המשפחה הבוגרים – האשה, הילדים הגדולים והעבדים העבריים, צריכים להסכים להיות חלק מהמשתתפים בקרבן, ואם הם מוחים ומביעים את דעתם שהם אינם מעוניינים, אז אין הם אינם חלק מהקרבת, כאמור בתוספתא (פסחים ז, ד) שהובאה בגמרא (פסחים פח ע"א):

תנו רבנן: "שה לבית" (שמות יב, ד). – מלמד שאדם מביא ושוחט על ידי בנו ובתו הקטנים,¹⁵ ועל ידי עבדו ושפחתו הכנענים, בין מדעתן בין שלא מדעתן. אבל אינו שוחט על ידי בנו ובתו הגדולים, ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל יד אשתו, אלא מדעתן.¹⁶

רש"י שם הסביר מדוע האב שוחט לבנו ובתו הקטנים:

בשביל שבנו ובתו הקטנים עליו לחנכן, הלכך בין מדעתן – דהיינו בסתמא, כדמוקי לקמן, בין שלא מדעתן – דאמרי לא, אין יכולין למחות, וכן עבדו ושפחתו הכנענים על כרחם ימשכו אחריו, דסמוכין עליו. אבל שפחתו העברית, אף על גב דלא משכחת לה אלא בקטנה, דהא יוצאה בסימנין – כיון דאין עליו לחנכה – יכולה למחות.

מדברי התוספות (פסחים פח ע"א ד"ה שה) משמע לכאורה אחרת. התוספות ראה באב ששחט על הקטנים "שלא מדעתן" כמי שלא מינה את ילדיו, וכך שאל:

ואם תאמר והיאך מאכיל פסח שלא למנויו, נהי דקטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו, לספות לו בידים אסור, כדאמר בפ' חרש (יבמות דף קיד.)? ואומר

15. התוספות שם בד"ה על ידי כתב שכאן מדובר על "קטן ממש מדאמרינן בין מדעתו בין שלא מדעתו. ושלא מדעתו אמרינן בסמוך היינו דאמרי לא וגדולים פשיטא דיש בידם למחות אפי' סמוכין על שלחן אביהן".

16. כך פסק גם הרמב"ם, הל' קרבן פסח ב, ח"י.

ר"י דהתם ילפינן מ"לא תאכלום" (ויקרא יא, מב) ולא אסור אלא דומיא דשרצים ונבילות, אבל כי האי גוונא דאיכא חנוך מצוה שרי.¹⁷

התוספות הניח שהאב לא מינה את בנו הקטן על קרבן הפסח וממילא האכלתו את הקרבן היא האכלה שלא למינויו, וכמוה כהאכלת מאכל איסור למי שאסור לו לאכול משהו מסוים. ע"פ ההלכה בית דין לא מצווים למנוע מקטן שאוכל איסורים לעבור על איסור, אך מאידך אסור להכשיל אותו ולתת לו לאכול מאכל איסור ואילו כאן האב שמאכיל את בנו קרבן פסח, מאכיל את בנו איסור שהרי הבן איננו מנוי? תשובת ר"י בתוספות היא שאסור להאכיל את הקטן מאכל שבמהותו הוא איסור כמו שרצים ונבלות שאיסורם נצחי ותמידי ולכן קיים האיסור של "לא תאכלום", בעוד שכאן מדובר על קרבן פסח, וכשהקטן יגדל הוא יהיה חייב לאכול קרבן פסח, ועל כן מדין חינוך מותר לאב להאכיל אותו קרבן פסח.¹⁸

התוספות בתשובתו לא שלל את ההנחה בשאלה שהיה על האב למנות את הקטן על הקרבן, אך הסביר שכאן באופן מיוחד מאחר ומדובר על חינוך למצווה, אין צורך למנות את הקטן על הקרבן.

בגמרא בנדרים לו ע"א, הסביר התוספות (ד"ה יביא) באופן אחר:

כלומר דקטנים אינם צריכים למנות, דאם אוכלין מן הפסח לא הוי כנאכל שלא למנוייו. דלא אסר רחמנא אלא להנהו דאיתנהו במצות "תכוסו", אבל אותם דלא שייך בהו לא מיירי. מידי דהוה אנשים דרשות הן, שאע"פ שאין חייבות בפסח, מותרות לאכול ממנו ואינו נקרא שלא למנוייו וכן בקטנים.¹⁹

לפי תוספות האיסור לאכול למי שלא נמנה על הקרבן נאמר רק בנוגע למי שמחויב להביא קרבן וממילא חייב להתמנות, אך קטן לא מחויב. מעמדו של קטן הוא כמו מעמדה של האשה - אמו, שאיננה חייבת לאכול אך היא רשאית, ולכן מצב כזה לא נקרא שלא למנוייו.

17. אחרונים הסיקו מדברי התוספות הללו מסקנות שונות ביחס לחינוך קטן למצוות. ראה: מגן אברהם, או"ח סי' שמג ס"ק ג; סי' תקנא ס"ק לא; שו"ת ר' עקיבא איגר, סימן טו, ור' עקיבא איגר, דרוש וחינוך מסכת חגיגה מערכה ח; שו"ת חתם סופר או"ח סי' פג; מנחת חינוך מצוה ז, כ; הרב חיים עוזר גרודונסקי, שו"ת אחיעזר סי' פא אות כו; הרמ"מ מלובביץ', עיונים והערות במנחת חינוך, סי' ז [ושם עוד בסימנים ג, ד, ו]; הרב צבי פסח פרנק, מקראי קדש-פסח, א, עמ' נג-נה; מו"ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא, מנחת אברהם ד, עמ' יט; הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר, ב, סי' יג, ג-ד, ועוד.

18. התוספות בקידושין מב ע"א (ד"ה איש) כתב ביטוי אחר: "הואיל דשייך [הקטן] באכילת פסחים וצריך להמנות עליו דכתיב (שמות יב) 'שה לבית' אפילו קטן". ראה גם תוספות גיטין סד ע"ה ד"ה שאני.

19. גם הר"ן בנדרים שם הסביר כך. דברי התוספות שנשים חייבות בקרבן פסח- רשות, כוונתו לדברי ר' שמעון שאמר: שנשים בפסח ראשון - רשות" (פסחים צא ע"ב)

בשיטה מקובצת (נדרים לו ע"א) כתב כדברי התוספות אך כתב עוד:

שיאכלו הקטנים מפסח אביהם, ואף על גב דלא בני המנאה נינהו, אכלי. וגזירת הכתוב היא להאכיל פסח שלא למנוייו בבני ביתו, דכתיב "שה לבית".

נראה שדברי התוספות בשתי המסכתות משלימים אלו את אלו.²⁰ אין צורך למנות קטן על קרבן פסח, כי הוא עדין לא חייב בקרבן. אך על האב לשחוט ולצרף אותו לקרבן הפסח מדין חינוך, מאחר שבעתיד לכשיגדל הוא יהיה חייב בקרבן פסח. או שנאמר עוד, האב שחט על בניו הקטנים שלא מדעתם, אך בכך הוא מינה אותם על הקרבן, מפני שהוא עצמו חשב על כך ומבחינתו הם חלק מהקרבן.

ע"פ דברי השיטה מקובצת, זו גזירת הכתוב שבני הבית אינם צריכים מינוי מיוחד כמו אנשים בוגרים אחרים שמצטרפים לקרבן. מעצם העובדה שהם חלק מה"בית", הם ממונים מאליהם על הקרבן ואין צורך בפעולה נוספת.

ע"פ הסברנו זה, נראה להסביר מקורות נוספים שעוסקים בחובת קטן לאכול קרבן פסח. כאמור לעיל, הגמרא (פסחים פט ע"א) דנה על המשנה בה נאמר שהאב עשה מעין תחרות בין ילדיו מי יגיע ראשון לירושלים. לגמרא שם ברור שהאב מינה את ילדיו על הקרבן לפני שהציע להם תחרות זו:

אי אמרת בשלמא דאמנינהו מעיקרא – שפיר. אלא אי אמרת דלא אמנינהו מעיקרא, לבתר דשחיט מי קא מתמנו? והא תנן (משנה פסחים ח, ג): "נמנין ומושכין ידיהן ממנו עד שישחט" שמע מינה.

מכאן שברור שהאב מינה קודם לכן את ילדיו – בנים ובנות על הקרבן. אך נראה שהכוונה היא שהאב חישב מראש שילדיו יהיו בין המשתתפים בקרבן. תחרות זו נעשתה בין הילדים לפני הכניסה לירושלים, והמינוי נעשה בעת השחיטה. על פי ר' יוחנן האב עשה כן "כדי לזרז במצות – אביהן המנה את כולן עליו משעת שחיטה. והא דקאמר על מי שיעלה ראשון לזרזינהו אתא, כלומר נראה איזה הוא ראשון ולא הודיעם מה בלבו" (רש"י, גיטין כה ע"א ד"ה אמר). הוא לא הודיעם מה שבלבו, אבל ברור שבליבו הוא חושב ששניהם יהיו שותפים בקרבן הפסח.

כך יש לבאר את דברי רש"י בסוכה מב ע"ב (ד"ה שוחטין) שהסביר את דברי הגמרא ששוחטים על קטן את הפסח כשהוא מסוגל לאכול צלי ויודע להבחין בין דברים. לפי רש"י: "ממנין אותו על בני החבורה, ואי לא – לא, דכתיב: 'איש לפי אכלו תכסו' (שמות יב, ד) –

20. הרב שאול ישראלי, שערי שאול – פסחים, עמ' קס, כתב גם כן ששני דיבורי התוספות הללו משלימים אלו את אלו, אך הוא הדגיש צדדים אחרים בענין זה.

הראוי לאכילה". המינוי הוא הקביעה של האב שהבן יאכל את קרבן הפסח, ובהנחה שהבן ראוי לאכילה - מסוגל לאכול ויודע להבחין.

ה. חינוך קטן למצוות מצה

אין אזכור מפורש בדברי תנאים ואמוראים שיש לחנך קטן לאכול מצה. הרמב"ם (הל' חמץ ומצה ו, י) פסק:

הכל חייבין באכילת מצה אפילו נשים ועבדים. קטן שיכול לאכול פת מחנכין אותו במצות, ומאכילין אותו כזית מצה.

המגיד²¹ משנה (שם) מסביר מה מקור דברי הרמב"ם:

קטן שיכול לאכול וכו'. זה למד רבינו ממה שאמרו פרק לולב הגזול (סוכה מב ע"ב) קטן שיכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח. מאי טעמא? "איש לפי אכלו" כתיב. ר' יהודה אומר: אין שוחטין עליו את הפסח, אלא אם כן יודע להבחין וכו'. משמע התם דכל שיוודע לעשות הדבר מחנכין אותו.

המגיד²¹ משנה הסביר שהמקור לדברי הרמב"ם באשר לחינוך קטן במצוות מצה היא הגמרא העוסקת בחינוך קטן למצוות קרבן פסח.

נראה להסביר שבעת שאוכלים קרבן פסח, יש לאכול גם מצה ומרור: "על מצות ומרורים יאכלוהו". ממילא כשנותנים לקטן לאכול קרבן פסח זה כולל גם מצה ומרור. אמנם הרמב"ם בהל' חמץ ומצה שם איננו עוסק באכילת מצה במסגרת קרבן פסח, אך זה מקור לכך שאם קטן יכול לאכול כזית מצה, יש לחנך ולהאכיל אותו.²¹

21. מו"ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא, מנחת אברהם ד, עמ' רכ, שאל על דברי הכסף משנה (צ"ל: המגיד משנה), מה הדמיון בין קרבן פסח למצה. קרבן פסח זו חובה מהתורה המוטלת על האב שנאמר "שה לבית אבות" "וחייב האב להקריב על בניו ולא משום חינוך, ועל כן לדעת חכמים תלוי אם יכול לאכול, אבל במצה שהכל רק משום חינוך יש לומר שהכל תלוי בידוע להבחין ולא ביכול אכול פת". ע"פ התוספות בפסחים פח ע"א ד"ה שה, האב מאכיל את בנו הקטן קרבן פסח מדין חינוך, בהנחה שהוא יגדל הוא יהיה חייב לאכול קרבן פסח, ובכל זאת צריך לבדוק מה היכולת של הקטן לאכול כזית צלי. כאמור בעת אכילת קרבן פסח אוכלים גם מצה ומרור, ועל כן אותו מבחן בו בודקים את היכולת של קטן לאכול כזית צלי, הוא אותו מבחן בו בודקים את היכולת של קטן לאכול כזית מצה. הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, משנת יעבץ, אורח חיים סי' ע (עמ' רכא) הקשה גם כן אותה קושיה ודחה את הסברו של המגיד משנה. לפיו מקורו של הרמב"ם הוא בגמרא בפסחים קח ע"ב שיש לחנך קטן לשתות ארבע כוסות. ר' יהודה שאל: "וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין" והר"ן (שם) הסביר שקטן לא נהנה ולא שמח ביין ואין בזה דרך חירות. אך באשר לחובת מצה, שם הקריטריון הוא היכולת של קטן לאכול המצה, ולכן כתב הרמב"ם שקטן שיכול לאכול פת מחנכין אותו לאכול מצה.

ו. סיכום

מינוי – המינוי על הקרבן הוא בהצטרפות ידועה ומתוכננת מראש של קבוצת אנשים סביב אותו קרבן. תשלום ממון בעת רכישת הקרבן הוא ביטוי משמעותי ורציני להתחבר לחבורה, אך אין זאת הדרך הבלעדית לבטא את היות האדם שותף על קרבן. למי שיש טלה או כבש משלו יכול להזמין חברים נוספים להשתתף בקרבן, ואין הם חייבים לשלם עבור חלקם.

קטן – ילד קטן הוא חלק מהמשפחה, והאב (וכן גם אפוטרופוס) יכול לשחוט עליו אף שלא מדעתו. בכך שהאב חשב על הקטן שישתתף ויהיה חלק מהקרבן, זה הוא מינוי הקטן על הקרבן. האב עושה כן כי הוא צריך לחנכו למצווה אותה הוא יעשה כשיגדל.